

Pierre Bourdieu

(1930-2002)

Μη-Γάλλος Γάλλος, όπως θα έλεγε ο ίδιος, μη-κοινωνιολόγος κοινωνιολόγος και μη-φιλόσοφος φιλόσοφος, όπως θα μπορούσαμε να προσθέσουμε εμείς, ο Pierre Bourdieu άσκησε τη θεωρητική του επινοητικότητα σε ένα πολυσχιδές ερευνητικό έργο, έργο το οποίο επηρέασε βαθύτατα τη μελέτη κάθε πτυχής του κοινωνικού. Εξετάζοντας τις σχέσεις μεταξύ των τάξεων, αλλά και των εθνοτήτων, των φύλων και των ηλικιών, αναλύοντας τα πεδία της πολιτικής και της οικονομίας, αλλά και της παιδείας και της τέχνης, της επιστήμης και του αθλητισμού, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της διανόησης, ο Bourdieu έχει βοηθήσει όσο λίγοι να κατανοήσουμε τις αντινομίες του καιρού μας και να σκεφτούμε κριτικά μέσα από αυτές. Κι αυτό, θυμίζοντάς μας διαρκώς και εμπράκτως τις προϋποθέσεις, τα όρια και τις συνέπειες μιας τέτοιας σκέψης, της όποιας σκέψης. Το μάθημα του Bourdieu –προφορικό και γραπτό, στο αμφιθέατρο και στην έρευνα, στο μανιφέστο και τη διαδήλωση– υπήρξε και παραμένει ένα μέγιστο μάθημα αυτοσυνειδησίας και ευθύνης.

Τα *Σύγχρονα Θέματα* διασταυρώθηκαν με τον Bourdieu μέσω της συμμετοχής τους στο πανευρωπαϊκό δίκτυο της επιθεώρησης βιβλίου και ιδεών *Liber*, της οποίας υπήρξε ο διευθυντής και εμψυχωτής. Η συνεργασία των *Συγχρόνων Θεμάτων* με τη *Liber* άρχισε το 1994 με τη μεσολάβηση του στενού συνεργάτη του Bourdieu Νίκου Παναγιωτόπουλου. Ήταν μια ευτυχής για μας στιγμή, διότι συνέπεσε με τη γενικότερη προσπάθειά μας να επιβεβαιώσουμε τον κριτικό ρόλο του περιοδικού σε νέες πολιτικές και πολιτισμικές συνθήκες. Πιστεύαμε και πιστεύουμε ότι σε μian εποχή που χαρακτηρίζεται από τη γενικευμένη αβεβαιότητα, την έξαρση του εθνικισμού και της μισαλλοδοξίας, την παγίωση νέων μορφών εξουσίας και εκμετάλλευσης σε τοπικό και πλανητικό επίπεδο, καθώς και την αναγωγή της κοινότητας σε αρετή, ο κριτικός λόγος οφείλει να εμμένει στην απομυθοποιητική και υπονομευτική του λειτουργία. Μας ενδιέφερε επίσης να διαφυλάξουμε καλύτερα το γενικόν της φυσιογνωμίας των *Συγχρόνων Θεμάτων*, όχι τόσο για να τα καταστήσουμε πιο προσιτά, όσο για να συμβάλλουμε αποτελεσματικότερα στην υπέρβαση του κατακερματισμού των εξειδικεύσεων και στη διεύρυνση του *δημοσίου* των ιδεών. Ως εκ τούτου, με ικανοποίηση ανταποκριθήκαμε στην πρόταση να μετάσχουμε σε μian υπερεθνική συλλογική προσπάθεια η οποία είχε ως στόχο την άρση των «νοητικών τειχών» –η φράση είναι του Bourdieu– που χωρίζουν εθνικές και διανοητικές παραδόσεις, που υποστυλώνουν παλιές και νέες μορφές εξουσίας. Η συνεργασία μας με τη *Liber* του Bourdieu κράτησε πέντε χρόνια. Ήταν για μας, ελπίζουμε και για τους αναγνώστες του περιοδικού, μια εμπειρία πολύτιμη, ένα κεφάλαιο που κάθε άλλο παρά εξανεμίστηκε με την αναστολή της κυκλοφορίας της.

Στο παρόν τεύχος δημοσιεύουμε ένα χαρακτηριστικό κείμενο του Bourdieu για το *συμβολικό κεφάλαιο*, θέμα στο οποίο είχε αφιερώσει τις διεισδυτικότερες αναλύσεις του, καθώς και δύο δοκίμια (του Γ. Κουζέλη και του Τ. Πούλου) που γράφτηκαν με την ευκαιρία της πρόσφατης ελληνικής έκδοσης του βιβλίου του Bourdieu *Η Διάκριση. Κοινωνική κριτική της καλαισθητικής κρίσης*. Η αφορμή: ο θάνατος του Bourdieu· ο λόγος: το έργο του.

Σύγχρονα Θέματα

ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ*

PIERRE BOURDIEU

ΔΙΑΜΕΣΟΥ των κοινωνικών παιγνίων που προτείνει, ο κοινωνικός κόσμος παρέχει κάτι περισσότερο και διαφορετικό από εκείνο που φαινομενικά διακυβεύεται: το κυνήγι –το υπενθυμίζει και ο Πασκάλ– αξίζει εξίσου, αν όχι περισσότερο, με τη λεία. Η δράση προκαλεί και μian ευδαιμονία που υπερβαίνει τα πρόδηλα οφέλη, τον μισθό, την επιβράβευση, την ανταμοιβή· συνίσταται δε στο ότι το άτομο βγαίνει από την αδιαφορία (ή την κατάθλιψη), απασχολείται, προσηλώνεται σε στόχους και αισθάνεται πως του έχει ανατεθεί, αντικειμενικά, άρα υποκειμενικά, μια κοινωνική αποστολή. Όταν γίνεται κανείς αντικείμενο προσδοκιών και αιτημάτων, όταν φορτώνεται υποχρεώσεις και δεσμεύσεις, δεν αποσπάται απλώς από τη μοναξιά ή την ασημαντότητα, αλλά και νιώθει, με τον πιο ενδελεχή και απτό τρόπο, ότι μετράει για τους άλλους, ότι είναι *σημαντικός* γι' αυτούς, άρα σημαντικός καθεαυτόν· βρίσκει δε σε αυτό το συνεχές δημοψήφισμα που συνιστούν οι ακατάπαυστες εκδηλώσεις ενδιαφέροντος –τα αιτήματα, οι προσδοκίες, οι προσκλήσεις– έναν ενδελεχή λόγο ύπαρξης.

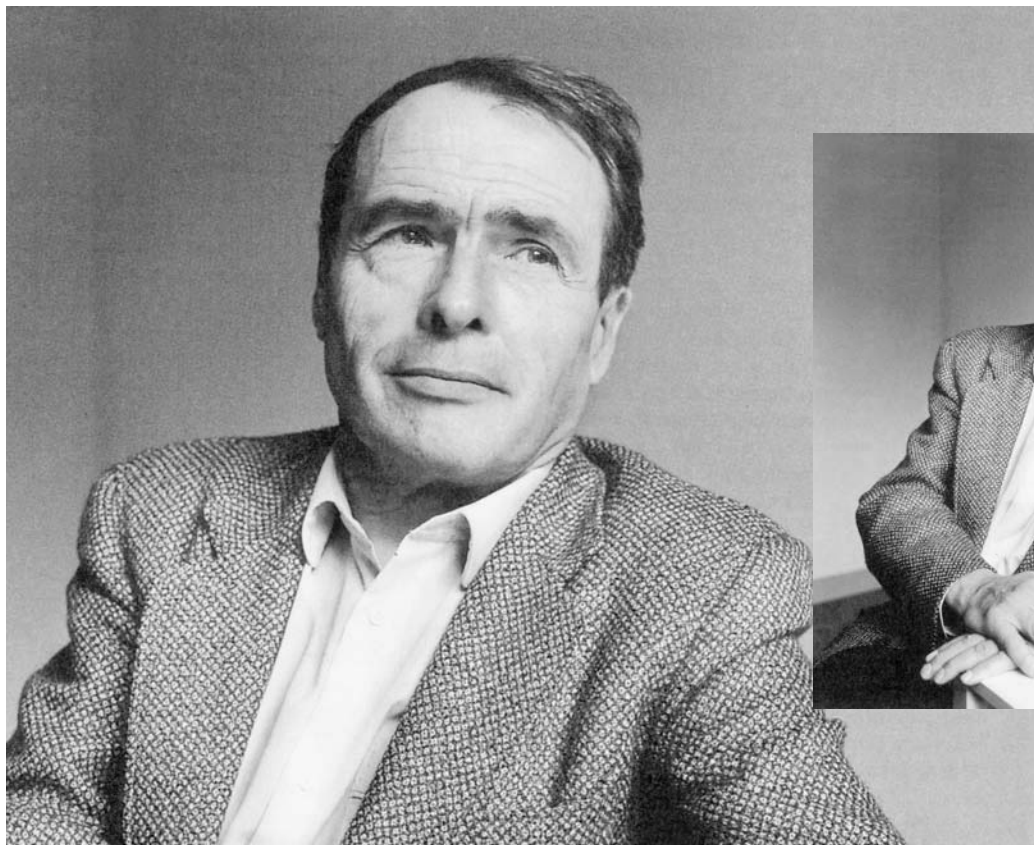
Αλλά για να καταδείξουμε, με τρόπο ίσως λιγότερο αρνητικό και περισσότερο πειστικό, τον αντίκτυπο της καθιέρωσης, που είναι ικανή να αποσπάσει το άτομο από το αίσθημα της ασημαντότητας και της τυχαιότητας μιας ύπαρξης χωρίς αναγκαιότητα, απονέμοντάς του μια γνωστή και αναγνωρισμένη κοινωνική λειτουργία, θα μπορούσαμε, ξαναδιαβάζοντας την *Αυτοκτονία*¹ –όπου ο Durkheim ωθεί τον επιστημονισμό του σε σημείο που να αποκλείει το ερώτημα των λόγων της πράξης εκείνης που εγείρει, στον υπέρτατο βαθμό, το ερώτημα του λόγου ύπαρξης– να παρατηρήσουμε ότι η τάση προς την αυτοχειρία ποικίλλει κατά λόγο αντιστρόφως ανάλογο προς την αναγνωρισμένη κοινωνική σημασία και ότι, όσο περισσότερο είναι εφοδιασμένα τα κοινωνικά υποκείμενα [*agents*] με μια καθιερωμένη κοινωνική ταυτότητα –του συζύγου, του πατέρα ή της μητέρας κλπ.–, τόσο περισσότερο προφυλαγμένα είναι από την αμφισβήτηση του νοήματος της ύπαρξής τους (δηλαδή, οι παντρεμένοι περισσότερο από τους ανύπαντρους, οι παντρεμένοι με παιδιά περισσότερο από τους παντρεμένους χωρίς παιδιά, κλπ.). Ο κοινωνικός κόσμος παρέχει ό,τι πιο σπάνιο, την αναγνώριση, την εκτίμηση, δηλαδή απλούστατα, έναν λόγο ύπαρξης. Έχει την ικανότητα να δίνει νόημα στη ζωή, και στον ίδιο το θάνατο, καθιερώνοντάς τον ως την υπέρτατη θυσία.

Απ' όλες τις κατανομές, μια από τις πιο άνιστες και, οπωσδήποτε, σε κάθε περίπτωση, η πιο αμείλικτη είναι ο επιμερι-

σμός του συμβολικού κεφαλαίου, δηλαδή της κοινωνικής σημαντικότητας και των λόγων ύπαρξης. Ξέρουμε, για παράδειγμα, ότι ακόμη και η περιθάλψη και οι φροντίδες που τα νοσοκομειακά ιδρύματα και το προσωπικό τους παρέχουν στους ετοιμοθάνατους επιδαφιεύονται, ασυνείδητα μάλλον παρά συνειδητά, κατ' αναλογία προς την κοινωνική τους σημαντικότητα². Στην ιεραρχία της αξιοπρέπειας και της ταπείνωσης, που ποτέ δεν αντιστοιχεί απόλυτα στην ιεραρχία του πλούτου και των εξουσιών, ο ευγενής, είτε στην παραδοσιακή του εκδοχή είτε στη σύγχρονη μορφή του –εκείνο που εγώ αποκαλώ αριστοκρατία του κράτους [*noblesse d'État*]– αντιδιαστέλλεται προς τον στιγματισμένο παρία που, όπως ο Εβραίος της εποχής του Κάφκα ή ο σημερινός Μαύρος των γκέτο, ο Άραβας ή ο Τούρκος των εργατικών προαστίων των ευρωπαϊκών πόλεων, φέρει την κατάρα ενός αρνητικού συμβολικού κεφαλαίου. Όλες οι εκδηλώσεις κοινωνικής αναγνώρισης που συνιστούν το συμβολικό κεφάλαιο, όλες οι μορφές πρόσληψης που καθιστούν το κοινωνικό ον γνωστό, ορατό (προικισμένο με *visibility*), διάσημο (ή επίσημο), αντικείμενο θαυμασμού, αγάπης, παραπομπών, προσκλήσεων κλπ., είναι επίσης εκδηλώσεις της χάριτος (του *χαρίσματος*) που αποσπά εκείνους (ή εκείνες) που αγγίζει από την απόγνωση μιας ζωής χωρίς λόγο ύπαρξης και τους απονέμει όχι μόνο τη «θεοδικία του προνομίου τους», όπως κάνει, κατά τον Max Weber, η θρησκεία –πράγμα διόλου αμελητέο– αλλά και μια θεοδικία της ύπαρξής τους.

Αντιστρόφως, δεν υπάρχει χειρότερη ένδεια, χειρότερη στέρηση, ίσως, από την ένδεια των ηττημένων στον συμβολικό αγώνα για αναγνώριση, για πρόσβαση σε ένα κοινωνικό είναι κοινωνικώς αναγνωρισμένο, δηλαδή, με μια λέξη, στην ανθρωπινότητα. Αυτός ο αγώνας δεν περιορίζεται σε έναν αγώνα γκοφμανικού τύπου με στόχο μian ευνοϊκή αναπαράσταση του εγώ: είναι ένας ανταγωνισμός για μια εξουσία που δεν μπορεί να αποκτηθεί παρά μόνο από τους άλλους, που αγωνίζονται για την ίδια εξουσία, μια εξουσία πάνω στους άλλους που έλκει την ύπαρξή της από τους άλλους, από το βλέμμα τους, από την αντίληψή τους και την εκτίμησή τους (έτσι ώστε να μη χρειάζεται να διαλέξουμε ανάμεσα στο *homo homini lupus* του Hobbes και το *homo homini Deus* του Spinoza), επομένως μια εξουσία πάνω στην επιθυμία της εξουσίας και στο αντικείμενο αυτής της επιθυμίας. Ακόμη κι αν πρόκειται για ένα προϊόν υποκειμενικών πράξεων νοηματοδότησης (στην οποία δεν εμπλέκονται κατ' ανάγκην η συνείδηση και η αναπαράσταση), η συμβολική αυτή εξουσία, η γοητεία, η σαγήνη, το χάρισμα, εμφανίζεται να διαθέτει αντικειμενική πραγματικότητα, να καθορίζει τα βλήματα που την παράγουν (με τον τρόπο της *fides*, έτσι όπως την

* Πρόκειται για την κατακλείδα του βιβλίου του Bourdieu με τίτλο *Méditations Pascaliennes*, εκδόσεις Seuil, Παρίσι 1997.

περιγράφει ο Benveniste ή του χαρίσματος, έτσι όπως το αναλύει ο Max Weber, θύμα και ο ίδιος των επιπτώσεων της φετιχοποίησης και της αίσθησης της υπέρβασης που προκύπτει από τη συνένωση των βλεμμάτων και κυρίως από τη σύμπτωση κοινωνικών δομών και ενσωματωμένων δομών).

Κάθε είδους κεφάλαιο (οικονομικό, πολιτισμικό, κοινωνικό) τείνει (σε διαφορετικό κάθε φορά βαθμό) να λειτουργεί ως συμβολικό κεφάλαιο (ούτως ώστε θα ήταν ορθότερο ίσως να μιλάμε, με κάθε αυστηρότητα, για τις *συμβολικές επιπτώσεις του κεφαλαίου*) όταν εξασφαλίζει τη ρητή ή την έμπρακτη αναγνώριση, την αναγνώριση δηλαδή ενός *habitus* δομημένου σύμφωνα με τις ίδιες τις δομές που διαρθρώνουν τον χώρο όπου αυτό διαμορφώθηκε. Με άλλα λόγια, το συμβολικό κεφάλαιο (η ανδρική τιμή των μεσογειακών κοινωνιών, η εντιμότητα του πρόκριτου ή του Κινέζου μανδαρίνου, το κύρος του διάσημου συγγραφέα, κλπ.) δεν είναι ένα ιδιαίτερο είδος κεφαλαίου, αλλά το κεφάλαιο εκείνο στο οποίο μετατρέπεται κάθε είδους κεφάλαιο όταν παραγνωρίζεται ως κεφάλαιο, δηλαδή ως δύναμη, ως εξουσία ή δυνατότητα εκμετάλλευσης (πραγματική ή δυνητική), επομένως όταν αναγνωρίζεται ως εξουσία νόμιμη. Πιο συγκεκριμένα, το κεφάλαιο υπάρχει και δρα ως συμβολικό κεφάλαιο (αποφέροντας οφέλη – όπως το διατυπώνει, για παράδειγμα, το απόφθεγμα-επιταγή *honesty is the best policy*) στο πλαίσιο της σχέσης του με ένα *habitus* προδιατεθειμένο να το αντιλαμβάνεται ως σημείο και ως σημείο με σημασία, δηλαδή να το γνωρίζει και να το αναγνωρίζει χάρη σε γνωστικές δομές ικανές και ευεπίφορες να του παραχωρήσουν την αναγνώριση, επειδή ακριβώς συμφωνούν με

εκείνο που το κεφάλαιο αυτό είναι. Προϊόν του μετασχηματισμού μιας σχέσης ισχύος σε σχέση νοήματος, το συμβολικό κεφάλαιο αποσπά από την ασημαντότητα, εννοούμενη ως απουσία σημαντικότητας και νοήματος.

Το να είναι κανείς γνωστός και αναγνωρισμένος σημαίνει επίσης ότι κατέχει την εξουσία να αναγνωρίζει, να καθιερώνει, να κατονομάζει, επιτυχώς, ό,τι αξίζει να γνωσθεί και να αναγνωρισθεί και, γενικότερα, να λέει τι υπάρχει ή, καλύτερα ακόμη, να λέει τι συμβαίνει με αυτό που υπάρχει, τι πρέπει να σκεφτόμαστε ως προς αυτό, μέσω ενός επιτελεστικού λέγειν (ή προλέγειν) ικανού να συνταιριάζει το είναι του λεχθέντος προς το λέγειν (η γραφειοκρατική εκδοχή αυτής της εξουσίας είναι η νομική πράξη, ενώ η χαρισματική της εκδοχή η προφητική παρέμβαση). Οι τελετές εγκατάστασης [*institution*], πράξεις συμβολικής περιβολής με τα διάσημα ενός αξιώματος [*investiture*], που έχουν στόχο να δικαιολογήσουν το ότι ο καθιερούμενος είναι αυτό που είναι, ότι υπάρχει έτσι όπως υπάρχει, καταλήγουν κυριολεκτικά να κατασκευάζουν εκείνον επί του οποίου εφαρμόζονται, αποσπώντας τον από το καθεστώς της αθέμιτης άσκησης αρμοδιότητας, από την παραληρηματική μυθοπλασία του τσαρλατάνου που αντιποιείται αρχήν [*imposteur*] (οριακή περίπτωση είναι ο τρελός που νομίζει πως είναι ο Ναπολέοντας) ή από την αυθαίρετη αξίωση του σφετεριστή. Αυτό δε επιτυγχάνεται με τη δημόσια δήλωση ότι αυτός είναι πράγματι εκείνος τον οποίο υποδέεται ότι είναι, ότι νομιμοποιείται να είναι εκείνος τον οποίο παριστάνει, ότι δικαιούται του αξιώματος, της μυθοπλασίας, της αντιποίησης αρχής, η οποία, έχοντας διακηρυχθεί ενώπιον όλων ως άξια κα-

θολικής αναγνώρισης, γίνεται πλέον «νόμιμη αντιποίηση αρχής», σύμφωνα με τη διατύπωση του Austin³, αντιποίηση δηλαδή *παραινωρισμένη*, καθόσον όλοι την αρνούνται ως αντιποίηση, αρχής γενομένης από τον ίδιο τον υποδυόμενο.

Επιθέτοντάς του ιεροπρεπώς το όνομα ή τον τίτλο που του ορίζει μια εναρκτήρια τελετή ενθρόνισης, η *inceptio* του μεσαιωνικού αυθέντη, η χειροτονία του ιερέα, η χρίση του ιππότη, η στέψη του βασιλιά, η εναρκτήρια διάλεξη, η πρώτη συνεδρία του δικαστηρίου κλπ., ή, στο πλαίσιο μιας εντελώς διαφορετικής τάξεως, η περιτομή ή ο γάμος, οι πράξεις αυτές επιτελεστικής μαγείας επιτρέπουν και επιβάλλουν στον αποδέκτη ταυτόχρονα να γίνει εκείνο που είναι, δηλαδή εκείνο που οφείλει να είναι, να εισέλθει, ψυχή τε και σώματι, στη λειτουργία του, δηλαδή στην *κοινωνική μυθοπλασία* του, να προσλάβει την κοινωνική εικόνα ή ουσία που του απονέμεται υπό τη μορφή ονομάτων, τίτλων, διπλωμάτων, θέσεων ή τιμών, και να την ενσαρκώσει ως ηθικό πρόσωπο, ως κανονικό ή εξαιρετικό μέλος μιας ομάδας, στην ύπαρξη της οποίας συμβάλλει και εκείνος με τη σειρά του προσφέροντάς της μια παραδειγματική ενσάρκωση.

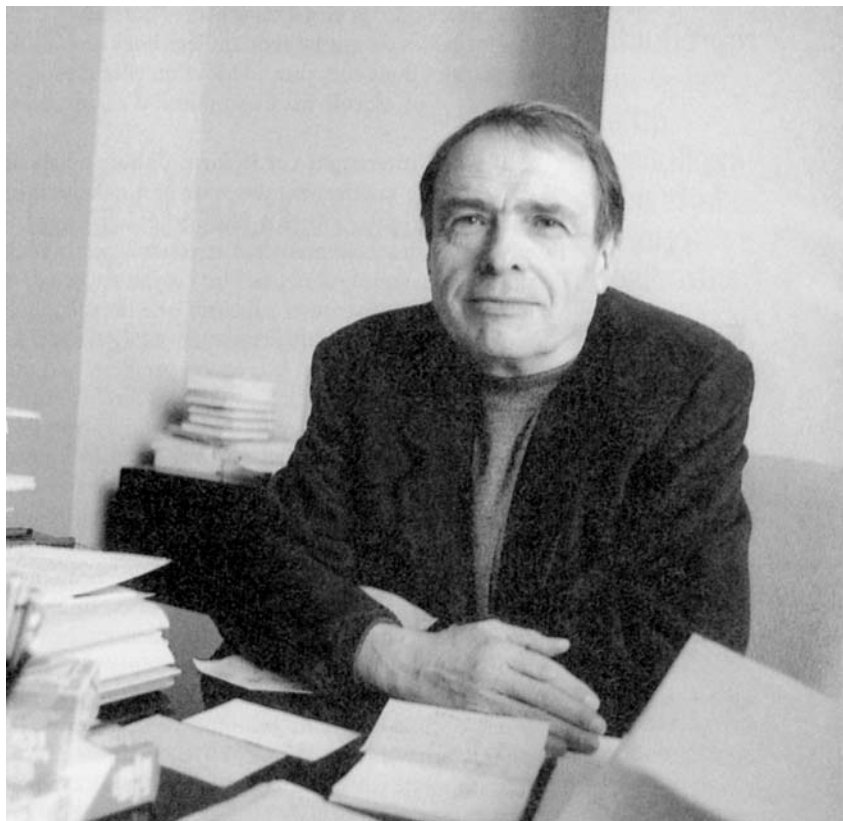
Η τελετή της εγκατάστασης, κάτω από τον επιφανειακό απρόσωπο χαρακτήρα της, είναι πάντοτε άκρως προσωπική: πρέπει να συντελεστεί αυτοπροσώπως, παρουσία του προσώπου (δεν είναι δυνατόν, παρά μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις, να παραστεί κανείς σε τελετή καθιέρωσης διά αντιπροσώπου), και το πρόσωπο που εγκαθίσταται στο αξίωμα, για το οποίο λέγεται πως δεν πεθαίνει (*dignitas non moritur*) για να δηλωθεί ότι επιζεί του σώματος του κατόχου του, πρέπει πράγματι να αναλάβει με όλο του το είναι, δηλαδή με το σώμα του, με φόβο και τρόμο, το μαρτύριο της προπαρασκευής ή την οδυνηρή δοκιμασία. Πρέπει να περιβληθεί προσωπικώς τα διάσημά του, δηλαδή να επιστρατεύσει την αφοσίωσή του, την πίστη του, το σώμα του, να τα προσφέρει ενέχυρο, και να ομολογήσει, με το σύνολο της στάσης και των λόγων του – αυτή είναι η λειτουργία των τελετουργικών λέξεων αναγνώρισης – την πίστη του στη λειτουργία και στην ομάδα που την απονέμει, η οποία και του παρέχει την εξαιρετική αυτή *διαβεβαίωση* μόνο υπό την προϋπόθεση ότι, εις αντάλλαγμα, εξασφαλίζεται και εκείνη με τη σειρά της πλήρως. Αυτή η εγγυημένη ταυτότητα επιβάλλει να δοθούν ως αντάλλαγμα εγγυήσεις ταυτότητας («*noblesse oblige*»), εγγυήσεις συμμόρφωσης με το είναι που υποτίθεται πως παράγει ο κοινωνικός προσδιορισμός, και το οποίο πρέπει να συντηρείται από μια ατομική και συλλογική εργασία αναπαράστασης, προορισμένης να εξασφαλίζει την ύπαρξη της ομάδας ως ομάδας, να την παράγει κάνοντάς την να γνωρίζει και να αναγνωρίζει.

Με άλλα λόγια, η τελετή της περιβολής με τα διάσημα ενός αξιώματος έχει τον ρόλο να καθησυχάσει τον αποδέκτη για την ύπαρξή του ως μέλους της ομάδας με πλήρη δικαιώματα, για τη νομιμότητά του, αλλά και τον ρόλο να καθησυχάσει την ομάδα για τη δική της ύπαρξη ως ομάδας καθιερωμένης και ικανής να καθιερώνει, καθώς και για την πραγματικότητα των κοινωνικών μυθοπλασιών που παράγει και αναπαράγει – ονόματα, τίτλους, τιμές – και στις οποίες δίνει υπόσταση ο αποδέκτης από τη στιγμή που τα δέχεται. Η αναπαράσταση,

μέσω της οποίας παράγεται η ομάδα, δεν μπορεί παρά να στηρίζεται πάνω σε δρώντα υποκείμενα τα οποία, επιφορτισμένα να συμβολίζουν την ομάδα που αναπαριστούν με τη θεατρική αλλά και με τη νομική έννοια, εν είδει εντολοδόχων που διαθέτουν την *procuratio ad omnia facienda*, οφείλουν να δεσμευτούν με το σώμα τους και να δώσουν την εγγύηση ενός *habitus* αφελώς περιβεβλημένου με μια άνευ όρων πίστη. (Ενώ αντίθετα μια αναστοχαστική διάθεση, όσον αφορά κυρίως την τελετουργία της περιβολής και εκείνο που εγκαθιστά, θα συνιστούσε απειλή για την εύρυθμη κυκλοφορία της συμβολικής εξουσίας και της αυθεντίας, ή ακόμη και παρεκτροπή του συμβολικού κεφαλαίου προς όφελος μιας υποκειμενικότητας ανεύθυνης και ανησυχητικής⁴.) Ως βιολογικά πρόσωπα, οι πληρεξούσιοι, οι εντολοδόχοι, οι επιτετραμμένοι, οι εκπρόσωποι υπόκεινται στην ανοησία ή στο πάθος, και είναι φυσικά θνητοί. Ως αντιπρόσωποι, μετέχουν στην αιωνιότητα και στην πανταχού παρουσία της ομάδας, της οποίας εξασφαλίζουν την ύπαρξη ως οντότητας διαρκούς, πανταχού παρούσας και υπερβατικής, και την οποία ενσαρκώνουν παροδικά, δίνοντάς της λόγο διά του στόματός τους και αντιπροσωπεύοντάς την διά του σώματός τους, που έχει μετατραπεί σε σύμβολο και κινητοποιό έμβλημα.

Όπως δείχνει και ο Eric L. Santner, σχετικά με τη γνωστή από την ανάλυση του Freud περίπτωση του προέδρου Daniel Paul Schreber, ο οποίος πέφτει σε παρανοϊκό παραλήρημα τη στιγμή της αναγόρευσής του, τον Ιούνιο του 1893, σε *Senatspräsident*, σε πρόεδρο της τρίτης ολομέλειας του Ανωτάτου Εφετείου, η πιθανότητα, ή η απειλή, μιας κρίσης είναι δυνατόν πάντα παρούσα, ιδίως στις εναρκτήριες στιγμές, όταν υπομνησθήκεται το αυθαίρετον του θεσμού⁵. Εάν όντως έτσι έχουν τα πράγματα, αυτό συμβαίνει επειδή η ιδιοποίηση της λειτουργίας από τον αποδέκτη είναι επίσης και ιδιοποίηση του αποδέκτη από τη λειτουργία: ο κάτοχός της δεν την αποκτά παρά μόνον εάν δεχτεί να του κατακυριεύσει το σώμα, έτσι όπως το απαιτεί η τελετή της περιβολής, η οποία, επιβάλλοντας την υιοθέτηση ενός συγκεκριμένου ενδύματος – συχνά στολής –, μιας συγκεκριμένης γλώσσας, εξίσου τυποποιημένης και στυλιζαρισμένης κι αυτής, όπως μια στολή, και μιας αναλόγου σωματικής εξέως*, επιδιώκει να τον προσδέσει για καλά σε έναν απρόσωπο τρόπο ύπαρξης και να δηλώσει με αυτήν την οιονεί ανωνυμοποίηση ότι αυτός αποδέχεται την, ενίοτε υπέρμετρη, θυσία του ιδιωτικού προσώπου. Αυτό συμβαίνει πιθανότατα επειδή διαισθανόμαστε (ή επειδή ανακαλύπτουμε αίφνης στο αυθαίρετον της έναρξης), ότι αυτή η ιδιοποίηση διά της κληρονομιάς, που είναι αναγκαία για να έχει κανείς το δικαίωμα να κληρονομήσει, δεν είναι αυτονόητη. Εδώ ακριβώς υπεισέρχονται οι τελετές εγκατάστασης, συμπυκνώσεις όλων των πράξεων και των λόγων, αναριθμητές, αδιόρατες και αόρατες, καθόσον συχνά μικροσκοπικές, απειροελάχιστες, που τείνουν να *ανακαλούν* τον καθένα στην τάξη, με άλλα λόγια στο κοινωνικό είναι που του παραχωρεί η κοινωνική τάξη («αυτή είναι η αδερφή σου», «εσύ είσαι ο πρω-

* Ελληνικά στο πρωτότυπο.

τότοκος»), στο είναι του άντρα ή της γυναίκας, του πρωτότοκου ή του δευτερότοκου, και να εξασφαλίζουν κατ' αυτόν τον τρόπο τη διατήρηση της συμβολικής τάξεως, ρυθμίζοντας την κυκλοφορία του συμβολικού κεφαλαίου από τη μια γενιά στην άλλη, κατ' αρχάς μέσα στους κόλπους της οικογένειας και στη συνέχεια στο εσωτερικό κάθε λογής θεσμών. Δίνοντας, όπως λέμε, σάρκα και οστά στη λειτουργία του και, διαμέσου αυτής, στο *συντεταγμένο σώμα* που του την εμπιστεύεται –την *universitas*, το *collegium*, την *societas*, όπως έλεγαν οι νομικοί του κανονικού δικαίου– ο νόμος διάδοχος, ο αξιωματούχος ή ο δημόσιος λειτουργός, συμβάλλει στη διαιώνιση της λειτουργίας, η οποία υπάρχει πριν από αυτόν και θα επιβιώσει και μετά από αυτόν, και του μυστικού σώματος που αυτός ενσαρκώνει και στο οποίο μετέχει, μετέχοντας ταυτόχρονα και στην αιωνιότητά του.

Οι τελετές εγκατάστασης προσφέρουν μια μεγεθυσμένη, ιδιαίτερος ευκρινή, εικόνα του φαινομένου του θεσμού, ενός αυθαίρετου είναι που έχει την εξουσία να αποσπά από το αυθαίρετον, να απονέμει έναν λόγο ύπαρξης μεταξύ των λόγων ύπαρξης, τον λόγο εκείνο που συνιστά την επικύρωση του γεγονότος ότι ένα τυχαίο ον, ευάλωτο στην ασθένεια, στην αδυναμία και στον θάνατο, είναι άξιο μιας αξιοπρέπειας υπερβατικής και αθάνατης, όπως και η κοινωνική τάξη που του μεταβιβάζεται. Και οι πράξεις κατονομασίας, από τις πιο κοινότητες της συνηθισμένης γραφειοκρατικής τάξεως, όπως η χορήγηση ενός δελτίου ταυτότητας ή ενός πιστοποιητικού ασθένειας ή ανικανότητας, μέχρι τις πιο επίσημες, που καθιερώνουν τις αριστοκρατίες, οδηγούν, στο τέλος ενός είδους εις άπειρον αναδρομής, μέχρι εκείνο το είδος της πραγμάτωσης του Θεού

επί της γης που είναι το Κράτος, το οποίο εγγυάται, σε τελευταία βαθμίδα, την άπειρη σειρά πράξεων νομιμοποιημένης εξουσίας [*autorité*] που πιστοποιούν δι' εξουσιοδότησεως την εγκυρότητα των πιστοποιητικών νόμιμης ύπαρξης (όπως του ασθενούς, του ανάπηρου, του υφηγητή, του ιερέα). Η δε κοινωνιολογία μετατρέπεται κατ' αυτόν τον τρόπο σε ένα είδος θεολογίας της τελευταίας βαθμίδας: περιβεβλημένο, όπως το δικαστήριο του Κάφκα, με την απόλυτη εξουσία της ετυμολογίας και με μια αντίληψη δημιουργική, το Κράτος, όμοιο με το θεϊκό *intuitus originarius* του Καντ, παράγει ύπαρξη κατονομάζοντας και διακρίνοντας. Βλέπουμε ότι ο Durkheim δεν ήταν τόσο αφελής όσο θέλουν να μας κάνουν να πιστέψουμε, όταν έλεγε, όπως θα μπορούσε να είχε πει και ο Κάφκα, ότι «ο Θεός είναι η κοινωνία».

Μετάφραση από τα γαλλικά: Έφη Γιαννοπούλου

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. É. Durkheim, *La Suicide. Étude de sociologie*, PUF, Παρίσι 1981.
2. Βλ. B. G. Glaser, A. Strauss, *Awareness of Dying*, Aldine, Σικάγο 1965 και *Time for dying*, Aldine, Σικάγο 1968.
3. J. L. Austin, *Quand dire, c'est faire*, εκδόσεις Seuil, Παρίσι 1970, σελ. 40.
4. Βλ. P. Bourdieu, *Leçons sur la leçon*, εκδόσεις Minuit, Παρίσι 1982.
5. E. L. Santner, *My Own Private Germany. Daniel Paul Schreier's Secret History of Modernity*, Princeton University Press, Πρίνστον 1996.